

Tradisjonelle syn på moralens grunnlegging

Platon: Moralens er grunnlagt i tidløse ideer.

Aristoteles: Moralens er grunnlagt i individets karakter.

Hume: Moralens er en følelsesmessig reaksjon på kjennsgjeringene.

I oss selv og ikke i naturen.

Kant: Moralens er grunnlagt i fornuften, ved det kategoriske imperativ.

Utilitarisme (nyttefilosofi)

- Opprinnelig: Etiske normer skal grunnlegges i ikke-moralske goder, som er observasjonsmessige konstaterbare.

- Konsekvensetikk: Den rette handling er bestemt ut i fra at dens konsekvenser er nyttige.

Ikke begrunnet ut i fra moralske regler, motivasjon, karakter.

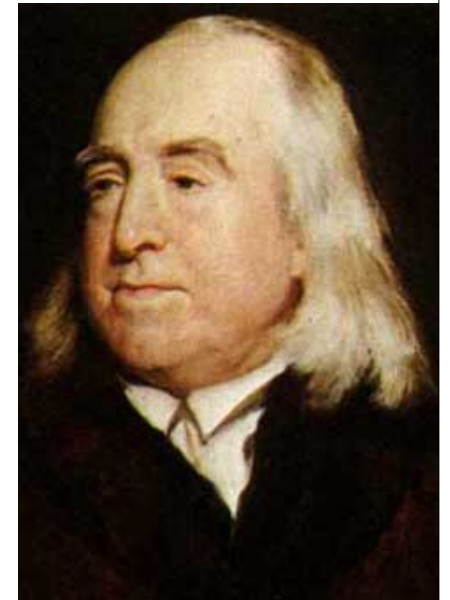
- Nytte: Goder som realiseres.

Størst mulig goder eller lykke for flest mulig.

- Helvétius (1715-1771): Maksimering av individuell lyst.

Jeremy Bentham (1748–1832)

- Jurist og filosofisk radikaler som gikk inn for lovreformer.
- Gjennomfører utilitarisme som en konsekvent etisk teori.
- Begrunnelse av sosiale reformer må vise til nytte (utility) og lyst (pleasure).
- Fordi lyst/ulyst er årsakene til handling, kan vi påvirke folks adferd ved å endre forholdet mellom lyst og ulyst.

Bentham: utilitarisme

- Bakgrunn: Den kapitalistiske markedøkonomien som begynner å utvikle seg i England — fokus på goder.
- Den moderne vitenskapens vekt på observasjon og målbarehet.
- Hume: Moral er et spørsmål om subjektive følelser.

Bentham: utilitarisme

- Utarbeider et system for å regne ut størst lyst:

Lystkalkyle:

- Intensiteten av lyst / ulyst (smerte).
  - Hvor lenge varer.
  - Hvor mange personer som er involvert.
  - Hvordan ulike lyst- / ulyst(smerte)opplevelser interfererer.
- Etske verdier blir kvantifiserbare.

Bentham: utilitarisme

□ Kritiske spørsmål:

- Kan alle disse måles?
- Dreier det seg om sammenlignbare enheter?
- Hvor langt inn i fremtiden?
- Usikkerheten.

Bentham: utilitarisme

□ Hvordan skal vi bestemme verdier?

F.eks. en veiutbygning: hvordan vurdere trafikk-effektivitet i forhold til inngrep i naturen? (Hardangerbroen)

—At noe har verdi i seg selv, som en opplevelse / rekreasjon.

Hvordan vurdere risiko for tap av liv mot økonomiske kostnader?

Bentham: utilitarisme

- Hva er prisen for et menneskeliv?
- En metode: Fra livsforsikring, hva vil familien få dersom forsørgeren faller bort?
I Sverige 7.4 mill. SKR — i Norge under det halve.
- En annen: Betalingsvillighet. F.eks. hva vil man betale for å redusere risiko for dødsulykke med 1/10000 — ga i England 20-30 mill NOK.
- Prisen for uberørt natur. Hva er borgerne villig til å betale for den?

Bentham: utilitarisme

□ Vekt på enkeltindividet:

- Lyst / ulyst er opplevelser hos enkeltindividet, en subjektiv følelse.
- Alle individer blir like viktige, fattig som rik, politiker som enkelte i allmuen.
- Størst mulig for flest mulig enkeltindivider.
- Ikke kvalitative forskjellige tilstander av lyst & ulyst.

Bentham: utilitarisme

- Reduserer lykke til lyst — en subjektiv følelse.

Tale om kroppslig lyst — "lykkefølelse", fysisk velvære.

Ikke som hos Aristoteles, at alle deler av sjelen har kommet til sin utfoldelse.

- Bentham: Hedonistisk utilitarist.

- Konsekvensetikk: Kriteriet for god handling ligger i en vurdering av handlingens konsekvenser mht. lyst og ulyst. Ikke verdier eller plikt i henhold til regler.

Bentham: utilitarisme

- Målet for politikken: Maksimere lyst.

Den rette politiske beslutning er den som maksimerer lyst.

Bentham: utilitarisme – kritiske momenter

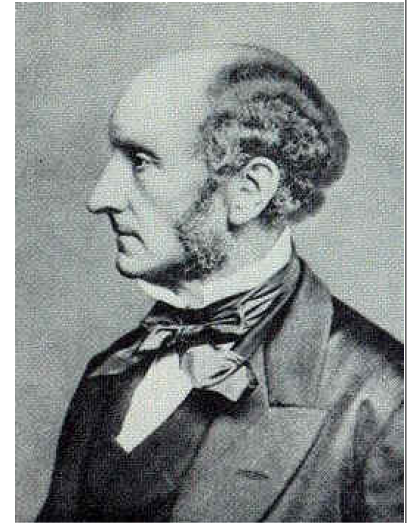

- ❑ Bryter med moralske intuisjoner om rett / galt og plikter.
- ❑ Mennesket blir ahistorisk:
Ethvert menneske har samme drivkrefter og mål, nemlig lyst.
Mennesket blir tidløst.
- ❑ Neglisjerer det sosiale:
Alle individer har samme posisjon overfor hverandre.
Ser ikke interesse motsetninger mellom individene, at de er deltagere i ulike klasser med forskjellige interesser.

John Stuart Mill (1806–1873)

- Fra sin far James Mill påvirket av utilitarismen.
- En bakgrunn for Mills tenkning er den sosiale situasjonen for industriarbeiderne i første halvdel av 1800-tallet.
- Transformerer liberalismen til sosialliberalisme.
Samfunnet blir innarbeidet som en faktor i teorien.

Mill: utilitarisme

- Ny forklaringskategori i liberalismen: hvordan samfunnet kan gi betingelser for frie og ansvarsbeviste individer.
- Mill avviser den naïve laissez faire-liberalistiske synet at maksimal frihet er ensbetydende med minimum av statlig og lovmessig begrensning: det frie markedet er ikke en naturtilstand. Foreligger uønskede sosiale forhold, må vi kunne gripe inn.

Mill: utilitarisme

- Ut fra at alle individer er like, arbeider Mill for undertrykte grupper: bl.a. for å bedre arbeiderklassens kår og for kvinnens allmenne stemmerett.

Mill: utilitarisme

- Modifiserer Benthams kvantitative utilitarisme.
  - Istedet for simpelthen lyst/ulyst — lykkestilstander som kan være kvalitativt forskjellige, dvs. som moralsk gode eller moralsk dårlige.

Det er forskjell på lykke mer generelt og kroppslig lyst:

"Det er bedre å være et misfornøyd menneske enn en fornøyd gris".

- Derved forlates å begrunne det etiske i det rent konstaterbare. Også forlater det rent kvantitative.

Mill: utilitarisme

- Sammenligning av lykketilstander gjøres ved konsensus mellom kompetente aktører, eller ved flertallsvedtak av kompetente aktører.

Mill: utilitarisme

- ▣ Mill forsvarer tale- og ytringsfriheten som en høytstående verdi ved siden av personlig frihet, selvrespekt, integritet og sosial velferd:
  - Tale- og ytringsfrihet er nødvendig betingelse for fri og åpen diskusjon, for at alle standpunkter kan komme frem.
  - Vi kjenner ikke vårt eget standpunkt fullt ut før vi har artikulert det og også er klar over motargumentene.

Senere utilitarisme

- Handlingsutilitarisme: Størst mulig gode (lyst) som resultat av enhver handling man gjør. (Bentham)
Velg den konkrete handlemåte som gjør at flest mulig for bedre lykke.

Senere utilitarisme

- Regelutilitarisme. Mange utgaver, men:
Man skal velge handling mht. visse regler som vil gi større goder for samfunnet.
Vurderer konsekvenser av regler, ikke deontologisk bestemmelse av regler.
- F.eks.: Det er bedre å handle slik at man bruker kronene på å gi bedre behandling for en større gruppe enn på high-tech utstyr for en liten gruppe pasienter, eller for et enkelt individ.

Senere utilitarisme

- Preferanseutilitarisme: Man skal maksimere preferanser — hva folk foretrekker / ville velge. Enhver skal få oppfylt sine viktigste preferanser.

Unngår spørsmålet om hvordan sammenligne lykke.

Åpner for pluralitet.

Senere utilitarisme

- Peter Singer: Skal legge vekt på hva en upartisk observatør vil like / mislike.

Derved unngår at gir mine preferanser får større vekt enn hvilken som helst annen.

- Etisk universalisme: Ikke bare vekt på uansett menneske, men uansett art.

Litteratur om utilitarisme

